

O MICROMONOGRAFIE — VISARION ROMAN (1833—1885)

Între fruntașii naționali ai românilor din Transilvania, Visarion Roman a fost unul dintre cei care și-au înțeles deplin epoca, atașându-se statornic idealurilor pașoptiste, găsind totdeauna mijloacele cele mai eficiente în organizarea unei opoziții din ce în ce mai viguroase împotriva dualismului austro-ungar, atât pe plan politic cât și economic.

Cercetat mai mult ca pionier al pedagogiei sociale și al gândirii și înfăptuirii românești ardeleni în viața economică, i s-a ignorat până acum activitatea politică intensă, care nu s-a rezumat doar la rolul de colaborator principal al lui George Barițiu în organizarea Conferinței naționale de la Mercurea din 1869, ci, în fapt, ni-l relevă ca pe unul dintre

cei mai frecvenți luptători pentru înființarea unui partid național al românilor din Transilvania, partizan credincios al inițierii unei mișcări memorandiste, ziarist de înaltă clasă, militant convins pe tărâmul luminării culturale și ridicării economice a românilor, pătruns în toate fibrele ființei sale de idealul înfăptuirii unității naționale.

În ceea ce privește activitatea sa economică pe direcția ridicării și întăririi unei burghezii românești capabile să concureze cu cea maghiară, se cuvin subliniate și ideile sale cooperatiste care vizau ridicarea la bunăstare a unor largi pături țărănești și meșteșugărești folosind pârghiile economiei de piață ce câștigau treptat teren și în Transilvania după seismul revoluției de la 1848—1849, ce pusese capăt beznei feudale în această parte a Europei.

Atât pe tărâm politic, ca unul dintre liderii pasivismului la organizarea căruia și-a adus o substanțială contribuție, cât și pe tărâm economic, a înregistrat numeroase succese. Prin activitatea sa diversă, Visarion Roman se numără printre bărbații de frunte ai Transilvaniei care au durat o vastă operă politică, pedagogică, publicistică și economică, mai ales prin contribuția sa la înființarea băncii „Albina”.

Toate acestea l-au costat sacrificii nenumărate, doborându-l în plină putere de muncă, la 52 de ani, când a rămas în urma sa, în afară de o familie numeroasă, aureola unei datorii împlinite cu prisosință, recunoscută atât de contemporani, cât și de istoriografia de mai târziu.

Mărunt de statură, cu privirea limpede și cugetul curat, poseda o energie mistuitoare și contagioasă pentru cei din jurul său. Cu o gesticulație bogată și agitată, cu glasul nu prea sonor, dar pătrunzător, avea darul convingerii și o putere de muncă puțin obișnuită.

Personalitatea sa complexă s-a bucurat sporadic de atenție, cu toate că destul de numeroasele articole comemorative, ori cele câteva studii au îmbrățișat doar „aspecte” ale realizărilor sau domeniilor activității sale.

Nu avem până azi o monografie care să surprindă în întregime viața și activitatea sa. Cea mai completă scriere despre Visarion Roman rămâne până acum lucrarea lui I. N. Ciolan și V. V. Grecu, *Visarion Roman pedagog social*¹, cu toate că și aici o serie de izvoare importante nu sunt valorificate deplin², ca de altfel nici arhiva personală a lui V. Roman³, conținând numeroase documente ce nu au fost cercetate⁴.

Puține studii, incomplete și acestea, au încercat să creioneze personalitatea ziaristului⁵, pe care noi vom căuta pe baza unor cercetări mai detaliate să o scoatem în relief, accentuând activitatea sa de corespondent al ziarului bucureștean *Românul*.

¹ București, 1971, 255 p.

² Bujor Surdu, *Correspondența dintre George Bariț și Visarion Roman (1867—1879)*, în *AIAC.*, IX, 1966, p. 311—350 și Șt. Manciulea, *Correspondența dintre Visarion Roman și Ioan Micu Moldovan, în In amintirea lui Constantin Giurescu la douăzeci și cinci de ani de la moartea lui (1875—1918)*, București, 1944, p. 315—334.

³ Care, din patrimoniul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca, a fost trecută în depozitele Arhivelor Statului din Cluj-Napoca.

⁴ De exemplu interesanta corespondență a lui V. Roman cu Al. Roman.

⁵ I. Lupaș, *Spicuri din activitatea ziaristică a lui V. Roman*, în *Almanahul presei române*, Cluj, 1926, p. 54—57; V. Neta, *Un capitol cunoscut din activitatea lui Visarion Roman. Colaborarea sa la ziarul Românul din București*, în *Transilvania*, an. 72, nr. 3, din mai 1941, p. 219—226.

Visarion Roman s-a născut la 5 iulie 1833 la Seuca, o comună răsfirată între umbrele pădurilor singuraticale ale Târnavei Mici, într-o căsuță modestă așezată lângă bisericuța înnegrită de vreme pe colina unui deal, la capătul satului⁶. Tatăl său, Andrei Roman, cantorul bisericii și dascălul satului, judecat după o fotografie ce ne-a rămas de la el, arăta a fi om dârz și energic, cu o privire vie extrem de pătrunzătoare, deși cu o undă de visare în ochi⁷. Mama lui Visarion, Paraschiva, era fiica unor țărani cu puțină stare din Dârloz, gospodină bună și harnică, de la care a moștenit el, se pare, neastâmpărul hărniciei, deoarece cât a trăit, de ea a fost legat cel mai mult. După un scurt popas al familiei sale la Smig, se mută definitiv cu toții la Dârloz, unde-și va petrece și copilăria.

În 1841—1842 va învăța la Mediaș, apoi la Dumbrăveni, unde în 1847 termină gimnaziul inferior romano-catolic cu un certificat de studii eminent⁸.

Asupra anului 1848 părerile sunt împărțite și contradictorii. Înainte de izbucnirea revoluției, tânărul Visarion Roman, de 15 ani, se afla la Târgu-Mureș, unde frecventa cercul lui Al. Papiu Ilarian, Avram Iancu, I. Măcelariu⁹ și al altor viitori conducători revoluționari. A luat parte la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 Mai 1848, de pe Câmpul Libertății, în fruntea românilor de pe Târnave. Atașat de mișcarea revoluționară, se pare că a ajuns a fi convocat de Avram Iancu care i-a încredințat misiunea de a cutreiera satele din jurul Dumbrăvenilor pentru a citi poporului „Slobozenia”¹⁰.

I. Lupaș consemnează că, venind în preajma Paștilor de la Târgu-Mureș, tânărul Visarion Roman vestește țăranilor din Dârloz că „iobăgia s-a pus jos” și i-a îndemnat să nu mai presteze robotele iobăgești la cei doi proprietari nobiliari din sat. Noblii au trimis imediat soldații să-l prindă, dar Visarion, împreună cu tatăl său, se pun la adăpost în pădurea Buzdului din apropiere (între satul Bratei și Mediaș). Pentru a scăpa de teroarea „tribunalelor de sânge”, se refugiază în Țara Românească¹¹, de unde se întoarce odată cu trupele rusești ale generalului Lüders. Alt autor susține că tatăl și fiul (Andrei și Visarion) s-au înrolat în legiunile de pe Târnave, iar „domnișorul” Visarion, cum îi spuneau țăranii, ar fi făcut instrucție în „loagărele” de pe Mureș și Târnave cu mici unități țărănești¹².

Oricum s-ar fi petrecut lucrurile, revista *Familia*, atât de documentată în cunoscutele ei „micro-biografii”, notează și ea despre Visarion Roman că la anul 1848—1849 a luat „parte la mișcările de atunci alături de tatăl său, participând și la un atac împotriva husarilor lui Bem, lângă

⁶ *Telegraful român*, XXXIII, nr. 49, din 7/19 mai 1885, p. 193—194.

⁷ I. N. Ciolan, V. V. Grecu, *Visarion Roman, pedagog social*, București, 1971, p. 18—20.

⁸ *Idem*, p. 20.

⁹ Petre Petrinca, *La centenarul lui Visarion Roman*, în *Gazeta ilustrată*, II, nr. 6 din iunie 1933, p. 118—119.

¹⁰ Octavian Ludu, *Rolul lui Visarion Roman în viața economică a Ardealului*, Sibiu, 1940, p. 18.

¹¹ I. Lupaș, *Contribuțiuni la biografia lui Visarion Roman*, în *Revista economică*, XLVIII, nr. 45—52 din 20 dec. 1947, p. 158.

¹² Petre Petrinca, *op. cit.*, p. 118—119.

Zlatna¹³. Fapt confirmat și de *Tribuna*, care consemna că Visarion Roman a luat într-adevăr parte „activă alături de tatăl său la mișcările anului 1848”¹⁴.

Etapa 1848—1849 este importantă deoarece în scurtele sale biografii se trece cu prea mare ușurință peste acest moment-cheie care i-a modelat profund gândirea, punându-și pregnant pecetea pe conduita și realizările sale de mai târziu. Chiar și cercul său de prieteni era format aproape în exclusivitate din participanți la revoluție și apărători ai idealurilor acesteia.

În decembrie 1849 își continuă studiile la Sibiu, întâmpinând serioase dificultăți de ordin material, așa încât este nevoit să se angajeze fecior în casă la un bătrân avocat din localitate¹⁵. Neputând urma la școli mai înalte din cauza situației materiale precare, în 1852/53 se înscrie la Institutul de pedagogie și teologie reorganizat de către Andrei Șaguna, pe lângă Episcopia ortodoxă din Sibiu, unde putea spera și la o bursă. A terminat cursurile în vara anului 1854 în mod strălucit. După ce în anul școlar 1854/1855 a fost numit profesor suplinitor la catedra de pedagogie, rămasă vacantă, în anul școlar următor, 1855—1856, este numit învățător la școala din Rășinari, unde funcționează până în septembrie 1857, când este îndepărtat de inspectorul școlar Ioan Brote, obtuz și incapabil, aservit total regimului.

În Rășinari se căsătorește cu Marina, fiica unui oier înstărit, Bucur Băncilă, nașul său la căsătorie fiind cunoscutul consilier școlar dr. Pavel Vasici, care deocamdată îl aprecia, mai târziu ajungând a-l privi cu dușmănie¹⁶. Folosindu-și influența, Vasici îl va ajuta pe Roman să fie numit de A. Șaguna redactor la *Telegraful român*. Redactor la 24—25 de ani, era pe atunci un lucru nu prea obișnuit. Va funcționa însă scurtă vreme, din decembrie 1857 până în iunie 1858. Cu această ocazie are loc deteriorarea relațiilor cu Andrei Șaguna, care, profitând de situația materială grea a tânărului Visarion, îi impune un contract atât de greu de împlinit, încât putea indigna pe orice om de bună credință. „Legământul”, a fost publicat de I. Lupaș, care-l considera și el drept „oneros”¹⁷. În afară de faptul că predecesorul său a primit un onorariu de 800 fl. pe an pe care nu trebuise să-l împartă cu nimeni, Visarion urma să primească 600 fl. pe an din care urma să plătească „onorar cuviincios” la toți „conlucrătorii *Telegrafului*”. El singur mergea la poștă să-și ridice gazetele abonate de redacția *Telegrafului*, tot personal ducea articolele la tipografie, unde le va și corecta, etc. Sub povara acestor condiții, era imposibil ca cineva să reziste multă vreme.

Chiar G. Barițiu se întreba mai târziu, referindu-se la perioada în care Visarion fusese angajat la *Telegraful român*: „Dar un spirit ca al lui Roman, cum era să sufere atâtea măsuri absolutistice și excepționale din acea epocă bogată în prefaceri radicale?”¹⁸.

¹³ *Familia*, XXI, nr. 25 din 23 iun. st.v. 5 iul. st.n. 1885, p. 293—294.

¹⁴ *Tribuna*, II, nr. 97 din 12 mai/30 apr. 1885, p. 387.

¹⁵ I. N. Ciolan, V. V. Grecu, *op. cit.*, p. 20.

¹⁶ George Bariț și contemporanii săi, II, București, 1975, p. 170.

¹⁷ I. Lupaș, *Spicuri din activitatea ziaristică a lui V. Roman*, în *Almanahul presei române*, Cluj, 1926, p. 54—57.

¹⁸ G. Barițiu, *Visarion Roman*, în *Observatorul*, VIII, nr. 34 din 13/1 mai 1885, p. 134.

Acum se poate da și un răspuns cert întrebării pe care și-o pusese istoricul V. Netea în prefața corespondenței lui V. Roman cu G. Barițiu, publicată în 1942; adică: „Nu cunoaștem încă în mod sigur adevăratele motive ale dușmăniei dintre Andrei Șaguna și viitorul director al băncii „Albina”. Probabil însă că ele rezidă în firea orgolioasă a ambilor adversari”. Explicația este fără îndoială valabilă în general, amândoi protagoniștii erau orgolioși; baza reală a disensiunilor a pornit însă de la acel „legământ” greu pentru un *redactor*, oricât de tânăr ar fi fost el¹⁹.

După două luni și jumătate, V. Roman se retrage oficial din redacție, rămânând doar formal până în 12 iunie 1858, când va fi angajat un alt redactor. Motivul oficial era boala lui V. Roman. „Boala” credem a fi fost pretextul binevenit pe care l-a invocat cu circumspecție Șaguna ce intuia că nu-și va putea domina învățăcelul.

Pierzând însă grațiile lui Șaguna, încercările sale de a reintra în învățământ sau de a se dedica carierei preoțești au rămas simple iluzii²⁰.

Talentul, ingeniozitatea și hărnicia sa se îndreptară deci spre o întreprindere utilă, necesară și așteptată: editarea (pe cont propriu) a primei reviste pedagogice din Transilvania „*Amicul școlii*” (1860—1865). Și tot pe cont propriu edita anual calendarul „*Amicul poporului*” (1861—1862), care s-a bucurat de o caldă primire, având un remarcabil succes în sânul țărânimii ardelenene. Însuși V. Roman va spune prin 1869, după mai bine de 8 ani de apariție, că și la acea dată calendarul său era „cel mai lătit între românii din Austria”²¹.

În ceea ce privește publicistica, aceasta l-a atras toată viața pe V. Roman. În 1877, deși director executiv al băncii „Albina”, el va începe editarea revistei *Albina Carpaților*, inițiată de fapt sub titlul *Albina Daciei*, titlu prompt interzis de autorități. *Albina Carpaților* va sta sub redacția lui Ioan Al. Lapedatu, până la moartea acestuia în 1878, după care V. Roman personal redactează revista, ce va mai apare doar până în 1880. În cursul anilor, până la întemeierea băncii „Albina”, V. Roman va mai edita și o serie de valoroase manuale școlare.

În cadrul discuțiilor despre limbă, în decursul activității sale publicistice, trebuie să apreciem că s-a dovedit a fi susținătorul unor principii lingvistice avansate, militând pentru introducerea alfabetului latin și promovarea ortografiei fonetice. De altminteri, meritele sale pe tărâm literar au și fost cele care au tras mai mult în culpă la alegerea sa ca membru corespondent al Academiei Române în sesiunea din 13 septembrie 1877.

Nu mai puțin însă trebuie prețuită și publicistica sa pedagogică care a pus bazele pedagogiei sociale românești în Transilvania²².

După 1867 fecunda sa activitate va lua un curs cu totul nou marcat de o mai pregnantă afirmare pe tărâm politic conjugată cu un mai vădit interes pentru problemele economice.

Astfel, reușește să înjghebeze prima cooperativă de credit, în pri-

¹⁹ V. Netea, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman. Corespondența sa cu Gheorghe Barițiu și Iosif Hodoș*, Sibiu, 1942, p. XIX.

²⁰ *Idem*, vezi scris. 1—2.

²¹ Șt. Manciulea, *op. cit.*, p. 321.

²² V. V. Grecu, *Contribuția lui Visarion Roman la unificarea limbii române*, în *Cercetări de lingvistică*, XIV, nr. 1 (ian. — iun.) 1969, p. 15—21.

măvara anului 1867, pentru țăranii din Rășinari, întocmindu-i și Statutele, aprobate mai târziu de autorități (1868)²³.

Activitatea oarecum mult prea restrânsă pentru capacitățile, avântul și temperamentul său îl determină să facă o încercare după alta pentru a evada din strâmtul târg al Rășinarilor.

Și odată cu aceste încercări disperate, pentru susținerea cărora, cu insistență, face apel la George Barițiu, pătrundem în universul corespondenței cu acesta care, dintr-un noian de amănunte, ne relevă cele trei aspecte majore ale prodigioasei și complexe sale activități: cel de abil ziarist, de om politic clarvăzător și de economist pragmatic și priceput. Desigur, activitatea sa mai are multe alte aspecte, dar a le trece pe toate în revistă este o întreprindere monografică de anvergură prea mare. Nici măcar cele trei domenii majore de activitate nu pot fi epuizate, ci vom puncta doar ceea ce ni s-a părut a constitui aspecte noi în cadrul acestor activități, fixând câteva jaloane și sugerând alte câteva direcții de corectare. Că nu s-ar putea altfel, se vede deslușit chiar și numai dintr-o succintă enumerare a unor funcții pe care le-a deținut și a unor ocupații pe care le-a exercitat V. Roman: bibliotecar și arhivar al Astrei, notar în Rășinari, învățător, redactor, membru în Comitetul Astrei, membru în Comitetul electoral, membru în comitetul permanent al comitatului, membru al reprezentanței comunale, membru al reprezentanței parohiale, membru al consistoriului arhidiecezan, membru corespondent al Academiei Române, secretar al societății de lectură din Sibiu, secretar al reuniunii femeilor din Sibiu, director executiv al băncii „Albina”, și lista nu este încă epuizată. Însuși Barițiu titanul, împovărat și el de atâtea funcții și ocupații exclamă: „... pentru atâtea vocațiuni „de onoare” de unde să ia cineva zilele și orele fără ruinarea sănătății?”²⁴

Deși arhiva sa personală este foarte bogată, corespondența surprinzător de întinsă, ca să nu semnalăm decât pe aceea cu I. M. Moldovan, Al. Roman, Vincențiu Babeș, I. Vulcan, Miron Romanul ș.a., nici una dintre ele nu este mai importantă și mai semnificativă pentru înțelegerea vieții și activității sale, ca aceea cu George Barițiu. Fără ea, nu se va putea scrie niciodată o monografie cât de cât completă a lui Visarion Roman, însă nici una asupra epocii sale.

Correspondența sa ne introduce pas cu pas în lumea lui de intenții și de fapte. Citind și recitind scrisorile sale, ai senzația că privești printr-o fereastră dincolo de care timpul a devenit reversibil, făcându-te să înțelegi cu limpezime sentimentele și gândurile personalității cercetate, dar și ale societății românești stransilvănene în care s-a mișcat; surprinzi bărbatul politic de inițiativă, îi simți tenacitatea înfrățită cu sacrificiul, simți bucuria debordantă a succesului, dar presimți și mistuirea prematură a flăcării minții și inimii sale care a ars generos pentru a-și lumina poporul.

Când V. Roman va înțelege în sfârșit realitatea dură că drumul spre catedră și spre preoție i-a fost definitiv închis, iar puterile mărginite ale lui Barițiu nu-l vor putea ajuta prea mult, exclamă resemnat, dar nu

²³ V. Netea, *Economiști ardeleni și bănățeni până la unire*, în *Revista economică*, XLIII, nr. 5—6 din 8 febr. 1941, p. 21—23.

²⁴ *Observatorul*, VIII, nr. 34 din 13/1 mai 1885, p. 133—134.

lipsit de mândrie: „... voi rămâne tot în cariera-mi începută de a lucra independent în folosul patriei și națiunii mele“²⁵ Dar ceva tot reușește să împlinească Barițiu pentru tânărul său discipol. Intervine pe lângă C. A. Rosetti ca V. Roman să devină corespondent permanent al *Românului* din București. Cu toate că nu va reuși pe parcursul angajamentului său la *Românul* să-și expedieze cu regularitate corespondențele, de data aceasta bine plătite (10 galbeni pe lună), ele vor fi totuși surprinzător de numeroase, dacă avem în vedere că în toamna anului 1868 este angajat și ca inspector al băncii „Transilvania“ din Sibiu. La ziarul *Românul* va colabora de la sfârșitul anului 1868, până în 11 februarie 1870.

Expedierea corespondențelor era însă o problemă dificilă. De la Sibiu la Brașov, trebuiau trimise prin curier, iar peste Carpați prin vama cucului, ori bine ascunse prin chimire de frica vameșilor chezaro-crăiești care stăteau la pândă repezindu-se să confişte nu aur sau sare de contrabandă, ci în primul rând „armele“ de care regimul dualist se temea cel mai mult: *cărțile, ziarele, scrisorile și corespondențele*, care, circulând dintr-o parte într-alta a Carpaților, desăvârșeau osmoza idealurilor de libertate și unitate națională. Precauțiile trebuiau întărite cu atât mai mult, cu cât în 1868—1869 se vorbea insistent de existența în Transilvania a odioaselor „cabinete negre“, tristă și anacronică rămășiță a vechiului regim despotic. Această formă ilegală de control a corespondenței particulare compromitea și, evident, discredita constituția existentă. Tocmai G. Barițiu va fi cel ce va atrage atenția asupra oficinei care încerca să supravegheze mișcarea ideilor la fruntașii politici români, avertizând ziarul *Românul*²⁶ în iarna anului 1868 (fără să semneze). La începutul anului 1869 și *Gazeta Transilvaniei*²⁷ pune în gardă publicul asupra existenței la Sibiu a unui astfel de „cabinet negru“ substanțial subvenționat din vistieria de la Budapesta pentru violarea corespondențelor particulare pe care le copia ori chiar le confiscă, înaintând denunțuri împotriva semnatarilor scrisorilor (în caz că erau cetățeni austro-ungari). Metodele cu adevărat conspirative de trimitere a corespondențelor, precum și de primire a banilor erau perfect justificate, cu atât mai mult cu cât V. Roman putea fi acuzat în orice moment de „înaltă trădare“ datorită misiunii pe care și-o arogase, aceea de a „scoate din ziarele mari și inamice elementului nostru tot ce publicul românesc trebuie să afle neapărat și tot ce amenință viitorul și existența statului și națiunii românești“, precum și despre știrile care se comentează la Viena, Pesta și Cluj în defavoarea sau chiar spre pieirea românilor ardeleni. Toate acestea le aducea la cunoștința publicului din România²⁸.

V. Roman va ține seama tot timpul cu strictețe de recomandările date în acest sens de înțeleptul Barițiu. El va fi acela care va atrage atenția guvernului României asupra actelor dușmănoase ale Austro-Ungariei ce puneau pe picioare o armată de 800.000 de soldați²⁹, care va arăta că în fabricile de armament de la Viena se turnau sute de tunuri

²⁵ V. Netea, *op. cit.*, vezi scris. 2.

²⁶ *Românul*, XII, nr. din 25 dec. 1868, p. 1112, [G. Barițiu], *Cabinetul Negru*.

²⁷ *Gaz. Trans.*, XXXII, nr. 9 din 16/4 febr. 1869, p. 4. la rubrica: „Varietăți“.

²⁸ B. Surdu, *op. cit.*, IX, 1966, p. 315—316.

²⁹ *Românul*, XII, nr. din 6 dec. 1868, p. 1056.

ușoare pentru Transilvania și că din ordinul guvernului se masau trupe la granița cu România³⁰, căutându-se pretexte de invazie. Tot atunci V. Roman demască faptul că sub denumirea de „corespondenți de presă” se introduc și activează în România spioni ai Austro-Ungariei³¹. El își sfătuiește frații din Țară: „Români, veghiați și vă-narmați căci — cum vedeți — amenințările sunt mari și inamicul caută gâlceavă cu lumânarea!”³² Efectele articolelor sale nu se lasă prea mult așteptate și un corespondent al gazetei *Századunk* îl atacă violent, numindu-l „germene nobil al Daco-României la Brătianu și Rosetti”. Riposta lui Roman e scrisă cu demnitate: „sunt român, sunt mândru de numele acesta, iubesc națiunea mea... doresc națiunii mele venitorul cel mai fericit și cred în venitorul acesta...”³³.

Nu e de mirare, dar, că atunci când relatează despre Conferința de la Mercurea, în urma unui denunț din Sibiu, contele Péchy pune să i se traducă articolul din *Românul*, pentru a se începe cercetări să se afle cine trimite acele corespondențe³⁴, punându-i-se astfel în pericol anonimul.

Munca sa de colaborator la *Românul* necesită unele date suplimentare, având în vedere că unicul studiu ce cuprinde și această temă³⁵ cercetează o arie foarte restrânsă a corespondenței sale, aducând motivul îndreptățit că în condițiile în care erau obligate să apară la 1942 „anumite studii și cercetări”, îl împiedicau pe autor să „insiste” după cuviință asupra acestei activități³⁶. V. Netea cercetează corespondența lui V. Roman începând din 2—3 ianuarie 1869 și încheie cu cea din 11 februarie 1870, totalizând doar un număr de circa 11 articole; or prolificul ziarist își începe corespondența în 1868; în 1869 ea ajunge să fie de trei ori mai mare decât cea depistată până acum.

La fel se întâmplă și cu colaborarea sa la *Federațiunea*, care, până acum, a fost tratată împreună cu cea de la ziarul *Albina* și menționată numai prin câteva cuvinte, semnalându-se că *Federațiunea* publică toate anunțurile, rapoartele și bilanțurile trimise de banca „Albina”³⁷. Relațiile cu Alexandru Roman (tizul său, cum îl numea, datorită coincidenței numelor de familie) erau însă infinit mai strânse³⁸. În 1868, datorită faptului că a devenit deosebit de activ în coloanele *Federațiunii*, V. Roman a fost invitat formal să devină corespondent al acesteia, pentru Sibiu, promițându-i-se un onorariu de 120 florini anual³⁹.

Primul său articol din *Federațiunea* se intitulează „*Impărtășiri din tinutul Sibiului*”⁴⁰, și va apare pe parcursul a trei numere. Oferta de colaborare însă n-a mai putut-o accepta, fiind deja, prin intermediul lui

³⁰ *Idem*, XII, nr. din 26—29 dec. 1868, p. 1117.

³¹ *Idem*, XII, nr. din 19 dec. 1868, p. 1092—1093.

³² *Idem*, XII, nr. din 26—29 dec. 1868, p. 1117.

³³ *Idem*, XIII, nr. din 12 ian. 1869, p. 31.

³⁴ *Idem*, XIII, nr. din 28—29 aprilie 1869, p. 273.

³⁵ V. Netea, *Un capitol necunoscut...*, p. 219—226.

³⁶ *Idem*, *Noi contribuții...*, p. XVII.

³⁷ I. N. Ciolan, V. V. Grecu, *op. cit.*, p. 80.

³⁸ Relațiile cu Al. Roman datau încă din 1863. Vezi scrisoarea lui Al. Roman către V. Roman, Pesta, 4 iunie 1863. Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond pers. V. Roman, pachet, V, nr. 84.

³⁹ *Idem*, pachetul V, f. nr., Pesta, 3/6, 1868.

⁴⁰ *Federațiunea*, I, nr. 60 din 19 apr./1 mai 1868, p. 234. Cf. Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond pers. V. Roman, pachetul V, nr. 99.

Baritiu, în tratative cu C. A. Rosetti, iar după câteva luni începându-și efectiv colaborarea la *Românul*. Sporadic a continuat totuși să publice și la *Federațiunea*. În 1868 are chiar și o polemică cu avocatul dr. Ioan Nemeș din Sibiu⁴¹. Dar de o importanță deosebită pentru modul de gândire al lui Visarion Roman este articolul său privind activitatea Asociațiunii transilvane⁴², în care își expune părerile cu privire la răspândirea cunoștințelor în popor. Potrivit opiniei sale, Asociațiunea a făcut încă foarte puțin în această direcție, or nu trebuie să se uite că există și alte medii de cultură în afară de cele ale „inteligenței”, continuând cu mult patos: „Masa bunului nostru popor este însă aceea care se stinge de setea științelor necesare pentru suportarea greutăților zilei...” ce-rând insistent să i se deschidă acesteia accesul la izvoarele limpezi ale culturii și luminării. În acest sens, V. Roman propune ca la adunările generale ale Asociațiunii să se mijlocească în vreun fel oarecare „o participare și a poporului de rând, chiar prin reprezentanții ieșiți din sânul lui, fie măcar și numai din ținutul mai aproape de locul adunării”. Să se înființeze apoi fără întârziere comitetele ținutale și comunale ale Asociațiunii, după proiectul lui Iacob Bologa, precum și să se editeze o foaie a Astrei, care „să nu lipsească nece în coliba celui din urmă agricultor român”. Nu vrea să atingă cu nimic meritele vrednicului redactor al *Transilvaniei*, G. Baritiu, dar nivelul la care se tipărea foaia Asociațiunii era prea înalt. După părerea sa, *Transilvania*, „mai cu mare drept și folos, ar fi să se năzuiască a pătrunde în masa poporului nostru, aducând mai cu seamă hrană acomodat spiritului lui cel flămând și setos după dreptatea și adevărul” se iradiază din științe. Roagă, în final, ca gândurile sale să fie luate drept ceea ce sunt, adică expresia fierbinte a dorinței de „a-și vedea națiunea sa progresând pre toate terenurile cu pași cât mai gigantici”⁴³. Articolul este semnat cu pseudonimul „Dentatu”, ca și seria de articole scrise în 1871 în *Federațiunea*, în favoarea băncii „Albina”⁴⁴. Tot pentru *Federațiunea*⁴⁵ mai expediază și o corespondență aproape identică cu cea trimisă la *Românul*⁴⁶, adică articolul „*Răscoală în Transilvania*”, ce descrie o grosolană provocare a regimului dualist cu intenția de a sublinia mișcarea politică a românilor ardeleni, precum și de a legitima concentrarea de trupe la granițele României. Totuși, cel mai important articol din punct de vedere politic, dintre cele trimise Federațiunii, și care va fundamenta teoretic și va prefigura intensă lui activitate din 1869, este: *Un cuvânt românesc față cu situațiunea noastră presimțită*⁴⁷.

În acest articol, Visarion Roman demonstrează necesitatea organizării imediate a unui partid politic românesc bine disciplinat. Îndeamnă

⁴¹ *Federațiunea*, I, nr. 91 din 16/28 iunie 1868, p. 357 și nr. 96 din 27 iun./9 iul. 1868, p. 377. Scrisoarea originală vezi Arh. Stat. Cluj-Napoca, Fond pers. V. Roman, pachet, V, nr. 99 (II).

⁴² *Federațiunea*, I, nr. 146 din 5/17 oct. 1868, p. 575.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Idem*, IV, nr. 77 din 16/28 iulie 1871, p. 305—306; nr. 79 și 81 din același an.

⁴⁵ *Idem*, I, nr. 183 din 22 dec./3 ian. 1868, p. 724—725.

⁴⁶ *Românul*, XII, nr. din 26—29 dec. 1868, p. 1117; [V. Roman], *Organele guvernului maghiar vor cu sila să provoace Răscoală în Transilvania*.

⁴⁷ *Federațiunea*, I, nr. 128 din 1/13 sept. 1868, p. 504—505 și nr. 129 din 3/15 sept. 1868, p. 507—508 (partea a II-a).

răspicat la „înființarea de reuniuni sau cluburi sau comitete politico-naționale“, care, în frunte cu „inteligenta“, să nu lipsească din nici un municipiu sau ținut locuit de români, deoarece numai prin acest mijloc speră a se risipi norul nepăsării ce pare a se întinde, redeșteptând poporul la salvagardarea intereselor naționale comune.

Anul cel mai bogat reprezentat în scrisorile lui V. Roman către G. Barițiu este 1869, de altfel an de cotitură în mișcarea națională a românilor. Aici este dezbătută Conferința Națională de la Mercurea și aici ne apare în prim plan personalitatea sa de om politic. Ea a fost tratată, pe larg, în lucrarea istoricului Bujor Surdu⁴⁸, în corespondența lui I. Măcelariu cu G. Barițiu⁴⁹, și deci este destul de cunoscută. Noi vom atrage doar atenția asupra rolului său în lupta pentru adoptarea pasivismului, aspect mai puțin luat în seamă, dar care a însemnat mult pentru mișcare.

Din scrisorile sale către Barițiu reiese că V. Roman a avut o întâlnire cu acesta în decembrie 1868⁵⁰, moment în care s-a hotărât între cei doi adoptarea noii politici și mijlocul cel mai eficient pentru consacrarea ei. Inaugurarea practică a pasivismului a avut loc de fapt în adunarea scăunală din Sibiu, la 9 ianuarie 1869, când juristul Ilariu Muțiu Urechie, notar în Rășinari declară că: „Românii nu voiesc și se abțin de la orice activitate față cu actul de alegere pentru dieta din Pesta, pentru periodul 1869—1871“⁵¹, fiind continuată cu declarația românilor conduși de Gavril Manu la ședința comitetului comitatens de la Dej din 11—13 ianuarie 1869⁵².

În urma întâlnirii mai sus amintite, V. Roman găsește momentul propice pentru declanșarea acțiunii de convocare a Conferinței de la Mercurea, în urma convorbirilor cu Măcelariu și Bologa⁵³, favorizat fiind și de îndemnul publicat tocmai atunci în *Gazetă* de către Iacob Mureșan, care cerea la rândul său constituirea unei organizații politice naționale disciplinate⁵⁴. Conferința, pe lângă consacrarea pasivismului, trebuia să pună bazele unui partid național al românilor din Transilvania.

Pentru atmosfera agitată de dinaintea proclamării pasivismului, prima luare de poziție se află în articolul *Situațiunea românilor din Transilvania față cu alegerile de deputați*⁵⁵, publicat pe baza unei scrisori particulare a lui G. Barițiu (având în vedere că numai el putea fi bărbatul descris ca „prestimat și încărunit în lupte constituționale“), în care se relatea că două comitate plus Brașovul nu vor merge la urne pentru alegerile dietale. Al. Roman, redactorul *Federațiunii*, se și grăbește în acest articol să-i asigure pe pasiviști de „sprijinirea morală“ ce le-o va acorda fără preget.

⁴⁸ B. Surdu, *Conferința Națională de la Mercurea (1869)*, în *AIIC*, VIII, 1965, p. 173—211.

⁴⁹ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. V, București, 1981, p. 167—258, precum și D. Suci, *Date noi privind contribuția lui Ilie Măcelariu la lupta românilor împotriva dualismului*, în *AIIC*, XVI, 1973, p. 215—230.

⁵⁰ V. Netea, *op. cit.*, vezi scris. 5—6; 20.

⁵¹ *Federațiunea*, II, nr. 3 din 5—17 ian. 1869, p. 11—12.

⁵² *Idem*, p. 12.

⁵³ V. Netea, *op. cit.*, vezi scris. 8.

⁵⁴ *Gaz Trans*, XXXII, nr. 9 din 16/4 febr. 1869, p. 1.

⁵⁵ *Federațiunea*, I, nr. 185 din 29 dec. 1868/10 ian. 1869, p. 731—732.

O cristalizare mai accentuată a liniei în curs de adoptare o produce articolul lui Ioan Rațiu: *Din câmpia Transilvaniei*⁵⁶, în care și el declară răspicat că „pentru dieta din Pesta, [românii — n.n.] nu vor alege nici-odată deputați“.

În această ordine de idei, în cadrul procesului de clarificare ideologică, pentru noua opțiune politică, de o mare însemnătate și de un larg ecou s-a bucurat articolul lui G. Barițiu (nesemnlat) din *Românul*⁵⁷, asupra căruia autorul îi atrăgea atenția lui V. Roman în scrisoarea sa din Brașov, 20 ianuarie 1869⁵⁸. Aici Barițiu zdrobește toate argumentele activiștilor și se adresează Europei, explicând noul pas politic al românilor din Transilvania, arătând că un popor conștient de demnitatea sa nu putea să se pună în rol de cerșetor, având în vedere că activismul nu putea fi altceva, în condițiile existente la acea dată, decât cerșetorie demnă de dispreț. Decât să-și îndemne conaționali la o asemenea activitate degradantă și degradatoare, Barițiu era mai degrabă gata a se împărtași din „amara pâine a exilului pe viață“⁵⁹.

Pe scurt, aici ni se relevă un aspect nou al elaborării pasivismului ca politică națională. La temelia elaborării noii politici se aflau așadar iluștrii protagoniști: G. Barițiu, creierul mișcării, V. Roman, total dăruit acestei idei politice, I. Măcelariu și I. Barițiu cu prestigiul lor politic, iar Al. Roman și I. Mureșan cu cele două gazete ale lor, *Federațiunea* și *Gazeta Transilvaniei*, pe care le-au pus cu promptitudine la dispoziția noii orientări politice. Cel care în mod concret a luat cuvântul și la *Mercurea* și a propus, ca, față de alegerile pentru dieta din Pesta, românii să declare „pasivitatea absolută“⁶⁰, a fost Visarion Roman, ce s-a dovedit de altfel sufletul organizării și desfășurării Conferinței. Cu toate că rolul său a fost cel mai greu, meritele s-au revărsat până acum mai mult asupra lui Măcelariu, care avea pe atunci un mai mare prestigiu politic, fără ca aceasta să-l supere cu ceva pe Visarion Roman, care în public i-a și acordat meritul exclusiv al inițiativei, scriind în *Prologul*⁶¹ actelor Conferinței de la *Mercurea*, că românii transilvăneni, „la inițiativa domnului luptător național *Elie Măcelariu*, în mânia tuturor uneltirilor contrare s-adunară prin inteligența și reprezentanții lor“ din toate ținuturile țării, adoptând politica de pasivitate.

După dizolvarea Comitetului Central ales la *Mercurea*, din care făcea parte și Visarion Roman, activitatea sa nu slăbește; el însuși mărturiseste că nu i s-au „impuținat datorințele“, ci ele chiar i s-au înmulțit⁶². Se înțelege cu Măcelariu să deschidă o colectă pentru Al. Roman, care într-un proces de presă fusese condamnat la o amendă exorbitantă⁶³.

Până la angajarea sa totală în activitatea de creare a primei bănci românești, „*Albina*“, va mai urmări două mari obiective. Primul, încercarea de a înmâna împăratului memorandumul de la *Mercurea*, optând ulte-

⁵⁶ *Idem*, II, nr. 8 din 17/29 ian. 1869, p. 31.

⁵⁷ *Românul*, XIII, nr. din 5—6 ian. 1869, p. 14—15; „*Fragmente și episoade istorice de la 1861 încoace*“, (publicat pe parcursul a cinci numere).

⁵⁸ B. Surdu, *Correspondența...*, p. 317.

⁵⁹ *Românul*, XIII, nr. din 18 ian. 1869, p. 51.

⁶⁰ T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. V, Sibiu, 1909, p. 65.

⁶¹ *Albina*, IV, nr. 81 din 2/14 oct. 1869, p. 1.

⁶² St. Manciulea, *op. cit.*, p. 321.

⁶³ V. Netea, *op. cit.*, vezi scris. 18.

ror însă pentru redactarea unui alt memorandum mai complet și mai hotărât. Cel de al doilea obiectiv îl constituie încercarea sa de a transforma banca româno-săsească „Transilvania“, unde era inspector, într-o instituție pur românească.

Rolul său în ce privește memorandumul este la început de a media între Barițiu și Măcelariu, încercând a-l determina pe cel din urmă să înmâneze împăratului memorandumul trimis Conferinței de la Mercurea de către G. Barițiu. La această acțiune, I. Măcelariu⁶⁴ renunță în ultimul moment, fapt care va pricinui o tensiune, din fericire trecătoare, între cei doi.

De fapt, memorandumul de la Mercurea era privit de mai mulți frunțași, printre care și I. Măcelariu, doar ca un „proiect“ de memorandum căruia Comitetul Național Central ar fi urmat să-i dea forma corespunzătoare și apoi să hotărască modul folosirii lui⁶⁵. Dar deoarece Comitetul nu s-a mai întrunit, fiind dizolvat, n-a avut cine să ia măsuri cu privire la memorandum, astfel că acesta, presupunea T. V. Păcățian, „nici publicat n-a fost, ci a perit, cine știe în ale cui mâni“⁶⁶. Realitatea este că nu s-a pierdut și că a fost publicat de Barițiu, care-l numește cu regret un „operat sugrumat“ de Conferința de la Mercurea. Deși era conceput de el, nu și-l revendică, deoarece în corespondența cu V. Roman apucase să declare că „proiectul de petițiune îmi venise de ai[u]rea“⁶⁷. Proiectul nu plăcuse lui Măcelariu și mulți erau împotriva unei petiții către tron⁶⁸.

Se va lua, în consecință, decizia redactării unui nou memorandum, mai cuprinzător și bazat pe fapte concrete de oprimări și nedreptăți făcute românilor. Noul memorandum urma să fie tipărit în limbile română, germană, franceză și italiană, să fie răspândit în toată Europa și să fie redactat de G. Barițiu⁶⁹. Aici se află de fapt geneza *Memorialului* din 1882 al lui G. Barițiu.

Pentru această nouă acțiune politică al cărei scop era să dovedească lumii că românii nu s-au resemnat cu dualismul și că sunt profund nemulțumiți, este deosebit de importantă consfătuirea restrânsă de la Arad ținută la sfârșitul anului 1869, la care a luat parte Visarion Roman, Ilie Măcelariu și Iosif Hodoș⁷⁰. Acum s-a dezbătut și moderna idee lansată de *Federațiunea* ce nu va mai putea fi ignorată, ca stând la baza genezei Marelui Memorand, sugerând trimiterea unei deputațiuni de o sută de persoane la împărat „spre a-i spune că jugul e greu și că nu-l mai pot purta“. În caz că nu vor mai fi ascultați, românii ardeleni se vor plânge Europei printr-un *Memorand*⁷¹. Ideea este reluată de Visarion Roman și în corespondența sa din *Românul*, unde adaugă o formulă pe care dominanții, în procesele de presă, o considerau instigatoare la răscoală. În caz de insucces, spune el: „Românii transilvani să-și caute sprijinul numai în ei înșii!!“ Semn că le este plină cupa suferințelor⁷².

⁶⁴ *Idem*, vezi scris. 32.

⁶⁵ *Federațiunea*, II, nr. 28 din 17/7 martie 1869, p. 111—112.

⁶⁶ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. V, p. 120.

⁶⁷ B. Surdu, *op. cit.*, p. 326.

⁶⁸ V. Netea, *op. cit.*, vezi scris. 29.

⁶⁹ *Idem*, Vezi scris. 31.

⁷⁰ *Idem*, Vezi scris. 35.

⁷¹ *Federațiunea*, II, nr. 126 din 19/7 nov. 1869, p. 506—507.

⁷² *Românul*, XIII, nr. din 30 nov. 1869, p. 949—950. „Pesta, 2 dec. 1869“.

Încă din august 1869⁷³, G. Barițiu se lasă convins de V. Roman să lucreze la noul memorandum, dar îi cerea fapte, acte oficiale cât mai numeroase despre asupririle și nedreptățile ce se fac românilor. Din păcate însă, până în decembrie, nimeni în afară de I. Măcelariu nu-i trimite nici o literă în această chestiune⁷⁴. Chiar și Măcelariu o făcuse doar în urma repetatelor insistențe ale lui Visarion Roman⁷⁵. Dar interesul pentru memorandum începe să-i scadă din momentul în care activitatea sa de inspector la „Transilvania” îi dă speranța că ar putea să facă din ea o societate bancară românească. Marcând cel de-al doilea obiectiv mai sus menționat, momentul precede angajarea sa totală în activitatea de înștiințare a băncii românești „Albina”.

Dorința de a evolua pe această direcție se întrezărea încă din februarie 1869, când își exprima nădejdea de a-l coopta pe I. Măcelariu în conducerea băncii „Transilvania”, care „Va fi de mare însemnătate pentru români”⁷⁶, precum și în corespondența cu I. Micu Moldovan, căruia îi scrie cu părere de rău că, odată I. Măcelariu angajat la „Transilvania”, nu însemna că institutul era deja *românesc*⁷⁷. Dar cel mai categoric exprimat acest deziderat îl găsim în scrisoarea din 27 aprilie 1869⁷⁸, către același învățat și patriot blăjean, în care declară: „Vrem cu orice preț să românizăm acest institut”, toată corespondența cu clienții români se va desfășura în limba română.

Dar strădaniile sale vor fi zadarnice, cercurile financiare săsești n-au cedat frânele societății „Transilvania” în nici un chip; cu toate acestea, V. Roman îi mărturisea lui G. Barițiu⁷⁹ că timpul petrecut acolo a fost bine folosit pentru perfecționarea sa în problemele financiare, precum și pentru interesele naționale; chiar faptul de a fi înțeles că timpul era copt pentru întemeierea unei bănci românești s-a datorat numeroaselor sale deplasări pe care le-a făcut trimis fiind de conducerea băncii pentru a vinde acțiunile ei ori a înscrie români pentru asigurări. În același sens trebuie luată și afirmația că banca „Transilvania” a făcut fără voia ei „un mare bine românilor”⁸⁰.

Nu putem trece mai departe fără a menționa aici cel puțin încă un aspect al gândirii sale înaintate, chiar dacă nu facem decât să semnalăm faptul că se considera printre puținii care așteptau de la înfrângerea lui L. Napoleon în războiul franco-prusac de la 1870 „reformе mai radicale și mai repezi, în înțelesul libertății popoarelor”. Cu admirație pentru sistemul republican și speranță de mai bine pentru români continua: „Eu cred tare și vărtos, că în curând se va proclama republica și în Italia și în Ispania”... „Eu doresc prefaceri și reforme cât de mari, căci pentru noi, mai rău decât cum e, nu poate să fie la nici un alt caz” și, cu gândul la desăvârșirea unității naționale, el exclamă: „Anul 1870, este poate timpul

⁷³ B. Surdu, *op. cit.*, p. 328.

⁷⁴ *Idem*, p. 329.

⁷⁵ V. Netea, *op. cit.*, vezi scris. 34.

⁷⁶ *Idem*, Vezi scris. 9 (cf. și scris. 7).

⁷⁷ St. Manciuile, *op. cit.*, p. 320.

⁷⁸ *Idem*, p. 321.

⁷⁹ V. Netea, *op. cit.*, vezi scris. 48.

⁸⁰ *Idem*, vezi scris. 53.

în care D-zeu s-a socotit“ a împlini și dorințele „de secol a națiunii române!“⁸¹.

Deși a constituit o adevărată bătălie, doar cu titlu informativ menționăm aici acțiunea sa coordonată cu a lui G. Barițiu la 1871, pentru a reteza de la rădăcini acțiunea așa-zisei „înfrățiri de la Brașov“⁸², concertată din umbră de guvernul maghiar, cu scopul vădit de a dezmina mișcarea de eliberare națională a românilor din Transilvania, acțiune ne-sinceră ce nu avea nimic de a face cu o frăție reală, echitabilă, ci urmărirea realizării unei subordonări totale a românilor față de vremelnicii stăpâni.

În continuare nu vom mai stărui asupra bogatei sale activități pe care continuă să o desfășoare rămânând un participant de frunte la aproape toate întrunirile sinoadelor bisericești, precum și în cadrul conferințelor Partidului Național Român din Transilvania pentru a cărui întemeiere a făcut atât de mult, încât însuși Barițiu recunoștea că moartea fulgerătoare și înainte de vreme a lui V. Roman, membru al Comitetului Central al P.N.R. și totodată casier al partidului, a provocat serioase perturbări pentru un timp în funcționarea respectivului organism politic⁸³, fapt întărit și de raportul lui C. Brediceanu în 1887⁸⁴.

Vom aborda însă un alt aspect al prodigioasei sale activități, acela în domeniul economic, reprezentat masiv în vasta corespondență cu Barițiu: Acest aspect se va concretiza prin întemeierea unei bănci de credit și economii, bazată exclusiv pe capital românesc; fiind dezbătut pe larg în monografiile băncii „Albina“⁸⁵ și în alte câteva articole, precum și în unele lucrări de interes economic, noi nu vom stărui decât asupra unor fațete mai puțin relevate sau a celor trecute cu totul sub tăcere.

Asupra genezei ideii înființării unei bănci românești, autorii monografiei pedagogice a lui V. Roman o văd izvorând dintr-o scrisoare către Barițiu și Rațiu despre care nu dau amănunte, ca și din articolul publicat în revista *Progresul* în martie 1866, intitulat *Societăți de împrumut*⁸⁶, în care își prezintă planul de a înființa cooperative de credit și un institut central de credit care să încurajeze posibilitățile de dezvoltare a unei industrii românești și să stimuleze bunăstarea materială a țăranului transilvănean. De fapt, preocupările sale pentru „case de păstrare“ apar încă în 1857, când publică în *Telegraful român* un lung articol despre *Reuniunile binefăcătoare*⁸⁷.

La acestea ar mai fi de adăugat și articolul „Împărtășiri din ținutul Sibiului“, din 1868, partea a treia, în care, cerând mai mult spirit de asociere de la români, relatează asupra unei depuneri financiare de către niște țărani români la „Sparkassa“ săsească din Sibiu, „fiindcă noi nu

⁸¹ Șt. Manciulea, *op. cit.*, p. 324.

⁸² V. Netea, *op. cit.*, vezi scris. 53, 54, 55.

⁸³ Ș. Polverejan, N. Cordoș, *Mișcarea memorandistă în documente (1885—1897)*, Cluj, 1973, p. 99—100.

⁸⁴ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. II, Sibiu, 1913, p. 327.

⁸⁵ N. Petra Petrescu, *Monografia institutului de credit și economii „Albina“*, Sibiu, 1897; vezi și Mihai D. Drecin, *Banca „Albina“ din Sibiu*, Cluj-Napoca, 1932.

⁸⁶ I. N. Ciolan, V. V. Grecu, *op. cit.*, p. 82.

⁸⁷ *Telegraful român*, V, nr. 99—101 din dec. 1857, p. 1—2.

avem încă p-aici atare casă de păstrare deși ființarea ei n-ar fi cu neputință⁸⁸. Iar în scrisoarea din 20 septembrie 1870⁸⁹ către Iacob Mureșan fixează ideea organizării unui atare Institut bancar la două luni de la angajarea sa la banca „Transilvania“, ceea ce însemna sfârșitul anului 1868. Materializarea ideii prin începerea muncii de redactare a statutelor se desprinde dintr-o altă scrisoare adresată lui Iacob Bologa⁹⁰, din care rezultă că aceasta datează din luna iunie 1869. Lui G. Barițiu îi comunică despre elaborarea statutelor pentru un „institut curat românesc“, pe data de 5 iulie 1869⁹¹. Aceasta se petrecea tocmai în perioada când, împreună cu I. Măcelariu, desfășurau consultări la Arad, enunțându-și ideile economice din care se poate simți că, deși în slujba băncii „Transilvania“, lucra de fapt, pe tăcute, pentru o viitoare bancă românească. E nesemnificativ în acest sens articolul care, semnalând deplasarea la Arad, analizează în principiu foloasele aduse de o bancă națională care nu va permite banilor să părăsească țara⁹².

Se uită adesea că dorința sa arzătoare, pe când lucra la statute, era de fapt întemeierea unui institut bancar românesc la *București*, urmând ca de acolo acesta să se întindă prin filiale în Transilvania⁹³. Mult a insistat în acest sens, dar fără succes, nereușind să anihileze la timp activitatea celui ce-l concura, fostul director al „Transilvaniei“, Adolf Worell⁹⁴, care va sta în spatele societății de asigurări „Dacia“ de la *București*⁹⁵, ce va reuși să adune mai repede decât V. Roman un număr de comercianți din capitala României, cu pungile bine garnisite, cum se exprima Barițiu⁹⁶.

Nerealizată această dorință, după înființarea „Albinei“, ea va suferi un transfer concretizat în intenția multă vreme afirmată, de a deschide o filială a băncii „Albina“ la *București*⁹⁷. Acest obiectiv îi surâdea și lui G. Barițiu, dar se pare că principalul opozant era Iacob Bologa, cu mare influență la „Albina“⁹⁸. Mai trebuie remarcat aici și raportul pe care l-a adus G. Barițiu la reușita întreprinderii românești. Așa de pildă pentru întocmirea Statutului, V. Roman, trimițându-i o lungă listă de termeni tehnici financiari, îl roagă să-și dea părerea asupra traducerii lor. După cum îi era obiceiul, Barițiu răspunde minuțios și competent, recomandând alegerea termenilor din limba italiană, franceză și engleză, din care i-au tradus de fapt și germanii⁹⁹.

În mod inexplicabil, din monografiile „Albinei“, ca și din celelalte lucrări pe teme economice lipsește relevarea campaniei publicitare declanșate de V. Roman împotriva băncii „Transilvania“ tocmai în preajma

⁸⁸ *Federațiunea*, I, nr. 66 din 30 apr./12 mai 1868, p. 258—259.

⁸⁹ V. Roman, *Originea la noul institut român de credit și economii „Albina“*, în *GazTrans*, XXXIV, nr. 49 din 5 iul./23 iun. 1871, p. 2.

⁹⁰ V. Petra Petrescu, *op. cit.*, p. 91—92.

⁹¹ V. Netea, *op. cit.*, vezi scris. 26.

⁹² *Albina*, IV, nr. 58, din 14/26 iulie 1869, p. 2.

⁹³ V. Netea, *op. cit.*, vezi scris. 40.

⁹⁴ *Id.*, vezi scris. 50.

⁹⁵ *GazTrans*, XXXIV, nr. 50 din 8 iul./26 iun. 1871, p. 2.

⁹⁶ B. Surdu, *op. cit.*, p. 349.

⁹⁷ V. Netea, *op. cit.*, vezi scris. 66.

⁹⁸ B. Surdu, *op. cit.*, p. 348. Vezi și V. Netea, *op. cit.*, scris. 67.

⁹⁹ B. Surdu, *op. cit.*, p. 330.

aprobării Statutelor „Albinei“. Intenția sa deschisă era de a submina poziția băncii „Transilvania“, (V. Roman și I. Măcelariu fuseseră nevoiți să-și dea demisia)¹⁰⁰ profitând de faptul că de-acum îi cunoștea toate dedesubturile și slăbiciunile. Incontestabil, „Transilvania“ constituia bastionul financiar al unei burghezii ostile tendințelor de emancipare economică a românilor.

Articole exprimând nemulțumiri împotriva băncii „Transilvania“ apar încă la sfârșitul anului 1870, în *Albina*¹⁰¹ și *Federațiunea*¹⁰². Tot în *Federațiunea*¹⁰³ apare o corespondență din Bucovina care-și exprimă neîncrederea în banca „Transilvania“, pe seama căreia se pare că circulau o serie de zvonuri nefavorabile. Exact în același număr apare și un articol din Lugoj, intitulat *Întrebări despre banca de asigurări „Transilvania“ din Sibiu*. Cele 9 întrebări stânenitoare, puse de „Un acționar și asigurat“ al băncii respective, erau menite a sili conducerea băncii să-și dezvăluie atitudinea restrictivă, discriminatorie și ostilă față de români.

Deși răspunsul președintelui consiliului administrativ, baronul Mylius¹⁰⁴, este abil, el nu reușește să escamoteze esențialul: „Transilvania“ nu servea nicidecum interesele economice și politice ale românilor. Om inteligent, Mylius înțelesese că locul de naștere al întrebărilor era în apropiere (adică la Sibiu) și scopul lor era de asemenea clar, dar impărabil. Era limpede pentru Mylius că în spatele „acționarului“ se găsea Visarion Roman, care trebuia să polarizeze de acum înainte capitalurile românești spre „Albina“, ale cărei statute fuseseră în sfârșit aprobate la 20 iunie 1871.

Redactorul *Federațiunii*, Al. Roman, este pus în situația să își apere prietenul, negând că interpelantul ar fi din Transilvania, ori ar avea alte relații cu banca decât cele de simplu asigurat, în schimb declară că e un preot distins „care se bucură de stimă generală“. Visarion Roman, căci el se ascundea într-adevăr sub pseudonimul „Întrebătorul“, îi răspunde baronului Mylius în articolul: *În cauza băncii de asigurare Transilvania din Sibiu*¹⁰⁵ punct cu punct, demonstrându-i că s-a eschivat de la răspunsurile directe și a încercat să estompeze poziția potrivnică a băncii față de români.

În sfârșit, după anunțarea aprobării Statutelor, Visarion Roman declanșează o febrilă activitate publicistică pentru a face cunoscută noua întreprindere și pentru a asigura vânzarea celor 3000 de acțiuni ale ei.

Îndeamnă pe toți românii ca „*Asociațiunea, academia de drepturi și institutul »Albina«*“ să fie idolele încrederii și ale sacrificiilor noastre, căci aceste ne vor pune în picioare în toată privința, și spirituală și materială și atunci și Dumnezeu ne va ajuta. Patriotismul nostru nu se mai poate ignora, dar acum nici conștiința noastră nu se mai poate năduși...¹⁰⁶

¹⁰⁰ V. Netea, *op. cit.*, vezi scris. 47—48. Cf. și B. Surdu, *op. cit.*, p. 335.

¹⁰¹ *Albina*, V, nr. 82 din 23 oct./4 nov. 1870, p. 1—4.

¹⁰² *Federațiunea*, III, nr. 112 din 13/1 nov. 1870, p. 446.

¹⁰³ *Idem*, IV, nr. 62 din 21/9 iun. 1871, p. 246—247.

¹⁰⁴ *Idem*, IV, nr. 69 din 27 iun./9 iul. 1871, p. 273—274.

¹⁰⁵ *Federațiunea*, IV, nr. 82 din 31 iul./12 aug. 1871, p. 326.

¹⁰⁶ *GazTrans*, XXXIV, nr. 48 din 1 iul./19 iun. 1871, p. 1.

Publică apoi un lung articol-apel în trei numere ale *Federațiunii*¹⁰⁷, intitulat: „*Institutul de credit și de economie »Albina« (Un apel către frații preoți români)*“, sub vechiul său pseudonim „Dentatu“. Este unul din articolele sale în care-și expune foarte pe larg concepția economică, analizând extrem de lucid capitalismul, și zugrăvind surprinzător de viu principiile *colonialismului*.

Demonstrând strânsa corelație între progresul spiritual al popoarelor și bunăstarea lor materială, care se condiționează reciproc, continuă astfel: „O națiune mizeră, nedându-și serioasa silință de a scăpa din starea sa materială nefavorabilă, rămâne veci purure în coada altora“ iar popoarele care inanitează pe aripile progresului, răpesc națiunilor sărace „prin felurite căi ale industriei și comerțului toate fructele cruntelor ei sudori“. La fel, pe teren politic, pauperizarea unei națiuni este considerată ca un mijloc dintre cele mai sigure ce va duce la subjugarea aceleia și la „despolierea ei de drepturile politico-naționale și în general de drepturile omului“. „Fă sărac pe cutare popor — spune V. Roman — și i-ai înfrânt de jumătate tăria sufletească“.

Și atrage atenția că, la acea vreme, pericolele pentru un popor sărac au devenit de două ori mai mari, deoarece „Astăzi națiunile mizere și neputincioase sunt mai periclitate decât orișicând“, având în vedere că gințile puternice nu se mai mulțumesc a fi cucerit pe cele slabe, și a le transforma în sclave, ci ele tind a le răpi acestora elementul caracteristic cel mai distinctiv, „limba“, și prin asta existența individualității lor naționale“¹⁰⁸.

Arătând foloasele pe care le va aduce banca „Albina“, spune că ea va deveni o pârghie dintre cele mai puternice ale propășirii materiale și culturale în societatea românească transilvăneană¹⁰⁹.

Nu trebuie, evident, neglijate — cum au fost până în prezent — nici sacrificiile serioase pe care Visarion Roman le-a adus pe altarul acestei întreprinderi în care și-a pus atâta speranțe, și care într-adevăr a fost salutăta ca extrem de utilă pentru propășirea economică a românilor din Transilvania. Economisții au arătat cu lux de amănunte că zeci de mii de familii românești au fost salvate din ghiarele cămătarilor, au evitat falimentul și au avut posibilitatea să cumpere treptat mari întinderi de pământ care ofereau păturii țărănești înstărite o poziție economică mai favorabilă în a rezista deznaționalizării.

Visarion Roman este nevoit să învețe, fără preget, contabilitate și mersul operațiunilor bancare, trebuie să-și angajeze un profesor particular, să cerceteze institutele financiare din Viena și Pesta, trăind mereu, în acele luni, sub semnul unor incertitudini privind finalizarea strădaniilor sale, deoarece, în cazul neaprobării, el, V. Roman, ar fi fost unicul serios afectat. Încercător în succes, recunoștea însă că „aici fără de sacrificiu nu se poate“¹¹⁰. Și în scrisoarea sa din 20 septembrie 1870, către I. Mureșanu, Roman se confesa acestuia: „firește, eu rischez mult prin

¹⁰⁷ *Federațiunea*, IV, nr. 77 din 16/28 iulie 1871, p. 305—306. Partea I-a, în nr. 79 din 21 iul./2 aug. 1871, p. 313—314; partea a II-a și în nr. 81 din 28 iul./1 aug. 1871, p. 321—322; partea a III-a.

¹⁰⁸ *Federațiunea*, IV, nr. 77 din 16/28 iul. 1871, p. 305—306.

¹⁰⁹ *Idem*, IV, nr. 81 din 28 iul./9 aug. 1871, p. 321—322.

¹¹⁰ Șt. Manciușea, *op. cit.*, p. 322.

aceasta, atunci când institutul nu s-ar aproba; însă fără sacrificie nu se face nimica¹¹¹. Iar în scrisoarea din 8 octombrie 1870, către Barițiu¹¹², afirma că el de un an și jumătate se ocupa „cu multă stăruință și sacrificiu cu realizarea întreprinderii noi“.

Spiritul de sacrificiu al lui V. Roman reiese și mai pregnant din scrisoarea sa datată Sibiu 30 martie 1871, către I. Micu Moldovan¹¹³, în care-i mărturisește: „Dar sacrificiile mele sunt mari. A-ți părăsi familia numeroasă pe 4 luni, a purta spesele cele mari, a sacrifica un timp așa de lung, a pune silința cea mai încordată și mai mistuitoare pentru un scop, care e mai mult pentru folosul comun, nu ar face-o astăzi oricine la noi, mai vârtos când reușitul întreprinderii era încă foarte nesigur la plecarea mea“.

Intr-o altă scrisoare, datată Pesta, 15 aprilie 1871, adresată redacției *Gazetei*, deși V. Roman își exprimă extenuarea psihică și fizică, totuși perseverența și observația sa înving: „Nu știu, — scrie V. Roman — dacă prevedeam așa mari greutăți, de mă apucam de așa mare lucru“. Altul s-ar fi lăsat de 100 de ori de acțiune, fiindcă „Atâta osteneală, alergătură și cheltuială, nu e glumă. Voi persevera însă cu orice preț, până la finit“¹¹⁴.

Chiar și după trecerea băncii în activitate, lucrările ei absorbeau „mai mult decât puterile unui om, dar și e de lipsă — spunea el — ca cel puțin un om să se devoteze exclusiv lor“¹¹⁵.

Tot timpul vieții lui a fost de o rară modestie, muncind cinstit și sânguincios pentru o plată mizerabilă. Ca director executiv, avea un salariu de abia 150 florini pe lună care nu-i puteau asigura cheltuielile numeroasei sale familii¹¹⁶.

După atâtea sacrificii și atâtea dăruire de sine, după o muncă prodigioasă care a asigurat venituri serioase unui mare număr de colaboratori ai băncii „Albina“, nu a fost scutit de atacuri perfide și calomnii. Manevrele nedemne la care s-a datat Vinčențiu Babeș în ziarul său *Albina*, urmărind să zdruncine încrederea acționarilor în conducerea băncii „Albina“, deși, la început, o primise bine (datorită participării familiei Mocioni, la înființarea băncii), atrag riposta prestigiosului Iacob Bologa, care-i scrie acestuia: „Dar pentru Dumnezeu, fiți cu mai multă cruțare către un institut național fondat din scumpi bănișorii românilor noștri în timpuri atât de grele și care institut aduce deja atâtea foloase pipăite. Nu faceți pe voia inamicilor noștri, carii pe întrecute și cu bucurie s-au grăbit a reproduce din *Albina* cele scrise în dauna institutului »Albina«.

Mai reieșea din această scrisoare și faptul că V. Roman a format și patru funcționari contabili, că veniturile de la „Albina“ nu i-au modificat starea materială înspre prosperitate și că a *renunțat* la o ofertă de post cu un salariu mai bun, în aceeași ramură, adică 600 de lei pe lună, la societatea „Dacia“¹¹⁷. Indiscutabil, acesta a fost un nou sacrificiu pentru

¹¹¹ *GazTrans*, XXXIV, nr. 49 din 5 iulie/23 iunie 1871, p. 2.

¹¹² V. Netea, *op. cit.*, vezi scris. 48.

¹¹³ Șt. Manciușea, *op. cit.*, p. 324—325.

¹¹⁴ *GazTrans*, XXXIV, nr. 50 din 8 iul./26 iul. 1871, p. 2.

¹¹⁵ Șt. Manciușea, *op. cit.*, p. 328.

¹¹⁶ I. N. Ciolan, V. V. Grecu, *op. cit.*, p. 28.

¹¹⁷ Mihail P. Dan, George Cipăianu, *Correspondența lui Vinčențiu Babeș*, Cluj-Napoca, 1976, p. 39—42.

a putea să-și desăvârșească opera economică. Și este, credem, locul să accentuăm că „Albina“ n-a fost concepută ca o bancă comercială capitalistă, ci ca o „centrală de «reuniuni cooperative» de credit sistem Schulze-Delitzsch și prin ea V. Roman urmărea educarea spiritului de economie și asociere la popor și realizarea unei mai bune stări materiale ale acestuia. Dar cea mai mare decepție pe care o tăiește V. Roman este aceea când, cu toată opoziția sa, majoritatea țăranilor care nu și-au putut plăti ratele la împrumuturi, după seceta și calamitățile din 1872—1873, sunt xecutați prin sentințe judecătorești, iar în 4 aprilie 1874 reuniunile patronate de Centrală sunt desființate, „Albina“ transformându-se într-o instituție neiertătoare ca orice bancă¹¹⁸.

Cât despre ponegrirea lui V. Roman și I. Măcelariu de către A. Trombițașu în ochii lui Vincențiu Babeș, nu merită să fie luată în considerare datorită totalei lipse de obiectivitate și bun simț¹¹⁹. Se pare însă că scrisoarea l-ar fi influențat totuși pe V. Babeș, deoarece, la scurt timp, în 19 martie, acesta își dă demisia din conducerea băncii „Albina“.

Se poate pune legitima întrebare, cum a fost posibil ca un bărbat politic de frunte, un idealist în sensul bun al cuvântului, și un sentimental, să păsească pe tărâmul realist și dur al unei întreprinderi bancare, sacrificând atât de mult de la sine și sperând mereu că obiectivele băncii „Albina“ vor fi întotdeauna roze și generoase?

Răspunsul poate fi dat numai cunoscând pătrunzătoarea sa minte care a intuit perfect legătura dintre puterea economică și independența politică atât pe plan individual cât și social, mergând până la asigurarea independenței popoarelor. Efortul lui Visarion Roman de a folosi o parte din resursele financiare ale băncii „Albina“ pentru a susține material mișcarea de eliberare națională a românilor din Transilvania și acțiunile ei, n-a fost însă sesizat, din păcate, până acum. El a făcut cotitura decisivă de la vorbă la faptă, înțelegând că nu se poate face nici cea mai dreaptă politică fără fonduri. Și ca director executiv al „Albinei“ a rămas un politician, dar acum putea să considere „Albina“ ca pe o vistierie a națiunii și să sprijine financiar *pasivismul*, să suporte cheltuielile tipăririi, traducerii și chiar ale redactării *Memorialului* lui G. Barițiu, să contribuie la stingerea datoriilor *Federațiunii*, și atâtea alte acțiuni care pun într-o lumină nouă personalitatea lui V. Roman, și aruncă una mai onestă asupra băncii. Acestea nu sunt figuri de stil, avem mărturiile cele mai eclatante: sfatul lui V. Roman către I. Micu Moldovan în 26 iulie 1872, când trata apărarea politicii inaugurate la Mercurea: „Cu politica, confuziunea vezi că devine tot mai mare, după pasivitatea absolută declarată la Alba, vād că aleg și realeg înșiși pasiviștii noștri. Ne-ar trebui într-adevăr mai multă tărie de caracter politic și mai mulți bărbați rezoluți de a se expune, adecă oameni cari să-și facă politica de profesiune; la aceasta se cer stări materiale; de aceea sprijiniți institutul »Albina«¹²⁰.

Iată și faptul concret: la Arhivele Statului din Cluj-Napoca există patru chitanțe deosebit de grăitoare. Prima, o adeverință emisă la Sibiu

¹¹⁸ N. Ciolan, V. V. Grecu, *op. cit.*, p. 83—84.

¹¹⁹ M. P. Dan, G. Cipăianu, *op. cit.*, p. 240—242.

¹²⁰ Șt. Manciualea, *op. cit.*, p. 329.

în 28 mai 1882¹²¹, din care reiese că G. Barițiu a primit de la V. Roman 50 de florini pentru copierea *Memorialului*. În 20 iunie 1882¹²², V. Roman trimite încă 50 de florini pentru cheltuielile cerute de publicarea *Memorialului*, iar în 29 iunie 1882¹²³, George Barițiu primește în sfârșit, expediți de V. Roman, suma de 100 florini ca „remunerațiune națională” pentru *Memorialul* politic făcut în urma deciziei Conferinței electorale din mai 1881. Prin chitanța din 29 septembrie 1882, G. Barițiu mai primește 100 de florini, de data aceasta, pentru traducerea în limba maghiară și germană a *Memorialului*¹²⁴.

Tot așa, în 1884, de la Al. Roman avem un apel prietenesc către V. Roman¹²⁵ în calitatea sa de director al „Albinei”, să-i acorde un împrumut cu care să-și acopere datoriile restante încă de la 1874, de pe urma sacrificiilor făcute pentru editarea *Federațiunii*, acel ziar dinamic și bătaios la care colaborase și V. Roman. Deoarece Al. Roman nu mai avea nici o altă resursă, presupunem că împrumutul i-a fost acordat.

Exemplele de mai sus sunt de la sine grăitoare despre unitatea dintre gândirea politică și practica politică la Visarion Roman.

*

Datorită înmulțirii vertiginoase a tuturor afacerilor „Albinei” în ultimii ani de viață ai primului ei director, V. Roman, ca și faptului că supraveghea și conducea zi de zi toate lucrările de prin birouri, numărând apoi singur câte 8—10 ore, nu e de mirare că într-o astfel de activitate, în care cum spunea Barițiu, el știa perfect de bine că, indiferent de hotărârile unanime ale consiliului de 12, decizând un lucru, și, în caz că nu ieșea bine, „gurile rele tot numai de el au să-și răzbune”¹²⁶, s-a instalat cu destulă gravitate stresul psihic. Dar la această uzură inerentă se mai adăugau și grijile zilnice de părinte al unei familii numeroase (șapte copii), precum și refuzul său de a-și permite odihnă și destindere.

Cumulate, toate acestea, i-au pricinuit în ultimii ani o boală de nervi care, după cum se exprima Iosif Vulcan, „îi pregătea moartea în ascuns”¹²⁷. Și Barițiu știa că în anii din urmă acuza frecvente dureri de cap, iar cu câteva luni înainte de deces a avut un șoc cerebral puternic. În concluzie, afirma Barițiu, V. Roman „a căzut victimă activității sale extraordinare”.

Lupta cu boala i-a fost scurtă. În 10 mai 1885, venind acasă din cercul unor prieteni și luând o carte să citească, se așază în fotoliu, când deodată s-a declanșat comoția cerebrală, și după o agonie de 12 ore, cu toate intervențiile medicilor, s-a stins prematur din viață la numai 52 de ani, lăsând în urma sa pe cei șapte copii și pe soția Marina, într-o situație materială extrem de grea, înglodată în datorii. Cât despre ajutorul

¹²¹ Arhivele Statului Cluj-Napoca, *Arhive personale G. Barițiu. Acte personale*, nr. 111.

¹²² Idem, nr. 112.

¹²³ Idem, nr. 116.

¹²⁴ Idem, nr. 757.

¹²⁵ Idem, *Fondul personal V. Roman*, pachetul V, f.n. Al. Roman către V. Roman, Pesta, 15 oct. 1884 s.n.

¹²⁶ *Observatorul*, VIII, nr. 34 din 13/1 mai 1885, p. 134.

¹²⁷ *Familia*, XXI, nr. 25 din 23 iun. st. v./5 iul. st. n. 1885, p. 293—294.

„Albinei“ pentru familia defunctului director, s-a hotărât a fi „după putință“¹²⁸.

Gazeta Transilvaniei îi făcea elogiul, numindu-l „unul din cei mai activi și stăruitori fii ai poporului nostru“¹²⁹, iar *Tribuna* îl onora cu aprecierea de a fi fost „unul dintre cei mai inteligenți și zeloși fii ai națiunii sale, căreia i-a adus servicii însemnate pe toate terenurile, îndeosebi ca unul din urzitorii și conducătorul institutului de credit și economii „Albina“ ce răposatului are de a mulțami mai ales avântul ei“¹³⁰. Chiar și ziarul german din localitate publică o scurtă schiță biografică, notând despre V. Roman că a fost un „aprig patriot care a participat activ la viața politică a națiunii sale“¹³¹.

Lui V. Roman i s-au făcut adevărate funeralii naționale, la trista ceremonie servind însuși arhiepiscopul Miron Romanul însoțit de șapte preoți, cuvântul de despărțire fiind rostit cu simțire și emoție de vechiul său prieten și colaborator, ilustrul George Barițiu¹³².

Visarion Roman, ca om politic și publicist, s-a bucurat de prietenia celor mai de frunte bărbați politici din Transilvania: G. Barițiu, I. Măcelariu, Al. Roman, I. Bologa, I. M. Moldovan și încă a multor altora, precum și de aprecierile pozitive ale istoriografiei. Ca economist, munca i-a fost prețuită de contemporani, de zecile de mii de familii românești salvate de la ruină. Astfel, I. Lupaș spunea despre V. Roman că a adus neamului românesc neprețuite servicii prin inițiativele și strădaniile sale¹³³.

GELU NEAMȚU

A MICROMONOGRAPIIY — VISARION ROMAN (1833—1885)

(Abstract)

Visarion Roman belongs to the leading personalities of the Transylvanian Romanians, besides George Barițiu, Ilie Măcelariu, Ioan Bologa, Ioan Micu Moldovan, Ioan Rațiu and many others.

He fought for the creation of a Transylvanian Romanian national party. he was one of the initiators of the Memorandum movement and a high class journalist, collaborating at *Federațiunea* and *Românul* from Bucharest. By means of his well-known popular calender *Amicul Poporului*, he militated for the cultural enlightenment of the Romanians. He edited the first Transylvanian pedagogical magazine, *Amicul Școalei*.

By now he has been subject of research as a creator of the Transylvanian Romanian bank, „Albina“. Our study yet points his political anti-dualistical activity: as he was one of the promoters of the political attitude called „passivismus“, also less known as his journalistic activity.

As a leader of the „Albina“ bank, he constantly served financially the Romanian national movement, bringing an effective support.

¹²⁸ *Telegraful român*, XXXIII, nr. 49 din 7/19 mai 1885, p. 193—194.

¹²⁹ *GazTrans*, XLVIII, nr. 97 din 1/13 mai 1885, p. 2.

¹³⁰ *Tribuna*, II, nr. 97 din 12 mai/30 apr. 1885, p. 387.

¹³¹ *Hermannstädter Zeitung*, nr. 109 din 12 mai 1885, p. 447.

¹³² *Tribuna*, II, nr. 100 din 4/16 mai 1885, p. 398.

¹³³ I. Lupaș, *Importanța Sibiului în istoria românilor*, în *Studii istorice*, vol. V, Sibiu—Cluj, 1945—1946, p. 169.